

Neregularități în modul instrumentalist de justificare a democrației

Abstract: Următoarea lucrare își propune să prezinte o serie de caracteristici problematice ale argumentării instrumentaliste propuse de Richard Arneson, precum și o critică adusă sistemului de delimitare a drepturilor în fundamentale și non-fundamentale. Lucrarea va urma firul discuției dintre Richard Arneson și Christopher G. Griffin. Structura lucrării va fi următoarea: voi prezenta două moduri de justificare a democrației, instrumentalist și intrinsec punând accentul pe distincția dintre drepturi din perspectiva lui Richard Arneson respectiv Christopher G. Griffin. Prima parte va prezenta poziția instrumentalistă a lui Arneson, după care voi continua în cea de-a doua parte cu justificarea democrației într-un mod intrinsec și criticile aduse modului de justificare instrumentalist venite din partea lui Griffin. Voi încheia lucrarea cu o critică adusă argumentării instrumentaliste al lui Arneson. Pe lângă asta voi aduce o critică sistemului de delimitare a drepturilor în fundamentale și non-fundamentale.

Keywords: rights, democracy, instrumentalism, intrinsic, fundamental rights, moral development

I.

Arneson definește democrația ca fiind regimul politic în care „toți adulții ce locuiesc într-un anumit teritoriu sunt eligibili a deveni cetățeni și fiecare este liber să voteze precum și să candideze în alegeri libere pentru funcții publice, alegeri ce vor determina cine vor fi următorii legislatori (law makers) și oficiali.”¹ „Instrumentalismul democratic se opune doctrinei dreptului divin al regilor de a conduce precum și ideii ce susține că aristocrația este mai valoroasă decât restul indivizilor.”² Un instrumentalist judecă o situație, un lucru sau un regim politic ca fiind bun sau rău după consecințele rezultate în urma

acestuia. Produce democrația consecințe mai bune decât orice alt regim politic, dacă răspunsul este da, atunci avem un argument de tip instrumental pentru care democrația este justă. Interesant este atunci când răspunsul la

întrebarea precedentă este nu. Din perspectivă consenționistă ne-am putea gândi că dacă am putea găsi un regim politic ce ar putea produce consecințe mai bune decât democrația, atunci acesta ar trebui adoptat. Totuși Arneson pledează pentru un regim politic democratic în defavoarea oricărui alt tip de regim non-democratic chiar dacă non-democrația ar produce consecințe mai bune comparativ cu rezultatele generate de către democrație. Acesta spune că democrația „îmbunătățește caracterul oamenilor în general”.³ Însă nu voi încerca să construiesc un model de regim politic care să concureze cu democrația din punct de vedere al consecințelor. În schimb mă voi concentra în cele ce urmează pe delimitarea drepturilor în fundamentale și non-fundamentale și a

Remus Daniel Stanciu

SNSPA, FSP, An II

criteriilor după care se face această delimitare din perspectiva unui „liberal egalitarian și a unui democrat, nu a unui comunist”⁷⁴ așa cum se declară Arneson.

Pentru a putea aborda problema delimitării drepturilor este nevoie să fac un mic ocol și să prezint două moduri instrumentaliste de justificare a democrației folosite de Arneson. Acestea sunt *rezultatul corect* (correctness standard) și *rezultatul cel mai bun* (best result standard), din care ultimul este folosit pentru a se prezenta separația drepturilor în fundamentale și non-fundamentale.

Abordarea rezultatului corect (correctness standard). Arneson prezintă abordarea rezultatului corect prin corelarea acestuia cu procedurile politice existente într-o țară cu un regim democratic, argumentându-și opinia prin alegerea uneia dintre alternativele propuse de către procedura politică. Astfel, spune Arneson, în privința analizei rezultatului corect, procedura corectă se face legitimă din punct de vedere moral doar în momentul în care aceasta duce la adoptarea și implementarea legilor cu cele mai bune consecințe. Altfel spus, procedura politică este legitimă din punct de vedere moral doar în cazul în care aceasta se dovedește a fi eficientă pe termen lung luând în calcul celelalte rezultate ale oricărei alte alternative.

Abordarea celui mai bun rezultat (best result standard) ne spune că: „o procedură politică este legitimă moral doar în cazul în care pe termen lung dă naștere unor rezultate ce sunt moral superioare rezultatelor pe care le-ar fi putut aduce oricare altă alternativă la respectiva procedură.”⁷⁵ În momentul de față cele două abordări par identice. Atât *abordarea rezultatului corect (correctness standard)* cât și *abordarea celui mai bun rezultat (best result standard)* consideră legitimă o procedură politică acea procedură ce aduce cele mai bune rezultate pe termen lung. Însă *best result standard* ia în considerare și dezvoltarea morală a oamenilor. Așa cum voi expune în paragraful următor *correctness standard* cuprinde doar dimensiunea „corectitudinea legilor” și rezultatele generate de către acestea iar *best result standard* pe lângă dimensiunea „corectitudinea legilor” și rezultatele generate mai cuprinde și dezvoltarea morală a oamenilor.

Diferența dintre cele două abordări este una semnificativă. Rezumată în câteva cuvinte ar arăta cam așa:

correctness standard = policy;

best result standard = policy + people's virtue (dezvoltarea morală a oamenilor).

Pentru a ilustra această diferență Arneson ne prezintă o situație în care o abordare (*rezultatul corect*) prezintă autocrația ca fiind cea mai bună alternativă pe când democrația reiese ca fiind alegerea corectă conform celei de a doua abordări (*rezultatul cel mai bun*). Acest rezultat vine din adăugarea unei variabile pe lângă *corectitudinea legilor (fairness of laws)* adoptate în cele două tipuri de regim, și anume *caracterul moral al oamenilor*. În ceea ce privește analiza rezultatului corect, Arneson pleacă de la supoziția conform căreia autocrația ar reprezenta regimul de guvernare prin intermediul căruia se ajunge la ordine și la decizii politice superioare, altfel spus, pleacă de la premisa că autocrația ar deveni superioară democrației. Dar să ne gândim că pe lângă deciziile politice adoptate în cele două sisteme luăm în considerare și variabila *caracterul moral al oamenilor*. Arneson este de părere că democrația, spre deosebire de autocrație, oferă un cadru în care oamenii se pot dezvolta moral. Pentru a-și consolida argumentul, Arneson specifică faptul că cetățenii unui regim democratic dețin un grad de moralitate mai ridicat decât în cazul cetățenilor celorlalte regimuri de guvernare, afirmând totodată ca o justificare la poziția adoptată că moralitatea indivizilor dintr-un stat democratic produce pe termen lung rezultate mai bune decât în cazul regimului autocratic. Pentru acesta

rezultatele produse într-o democrație, rezultate la care au participat cetățenii dezvoltându-și astfel un simț al moralității sunt mai bune decât rezultatele produse de către o autocrație în care rezultatele sunt produsul organismului central de conducere. Astfel este prezentată o situație în care viziunea „celui mai bun rezultat (best result standard) favorizează democrația, pe când viziunea rezultatului corect (correctness standard) este pentru autocrație”⁶.

Arneson în eseuul său din 1993 (*Democracy is not intrinsically just*⁷) prezintă o versiune particulară a abordării celui mai bun rezultat (best result standard). Acesta adoptă un principiu de evaluare consecinționist, și anume maximizarea drepturilor morale individuale. El este de părere că ar trebui adoptată o procedură politică care în contextul actual ar duce la maximizarea și protejarea drepturilor individuale pe termen lung. Arneson nu se pronunță cu privire la care ar putea fi aceste drepturi morale individuale. Pentru el procedura politică ce ar urma să protejeze aceste drepturi este aleasă după ce indivizii cu „diferite puncte de vedere asupra conținutului drepturilor morale individuale se pun de acord cu privire la conținutul drepturilor și ajung la concluzia că procedura politică ce ar trebui adoptată este aceea care aduce o maximizare a acestor drepturi.”⁸ În momentul de față orice ar putea fi atribuit categoriei drepturilor morale individuale, chiar și drepturile politice (*right to a democratic say*), însă aici Arneson vine cu distincția ce împarte drepturile în fundamentale și non-fundamentale.

În construcția diviziunii drepturilor în fundamentale și non-fundamentale prin prisma abordării rezultatului cel mai bun (best result approach) Arneson ia în considerare puterea pe care o aduc drepturile unui individ asupra vieții altuia. Acesta spune că sunt drepturi non-fundamentale acele drepturi ce oferă cuiva puterea de a influența viața unui individ. Implicit orice drept ce nu vine cu o astfel de putere este considerat drept fundamental. Drepturile non-fundamentale sunt acceptate ca fiind bune atâta timp cât duc la „maximizarea exercitării drepturilor morale individuale”⁹. Exemple de aceste drepturi ar fi: dreptul părinților de a spune copiilor ce să facă, dreptul pe care îl au birocrații asupra obiectului muncii lor și dreptul la vot într-o democrație.

Dacă puterea asupra vieții altora este clară în, spre exemplu, situația în care un părinte îi spune copilului său ce să facă, atunci când vine vorba de dreptul la vot este mai greu să identificăm elementul care ar putea da unui individ puterea de a interveni în viața cuiva.

Conform lui Arneson „votul conferă fiecărui cetățean o mică parte din puterea pe care o are un dictator sau un monarh.”¹⁰ Într-o societate cu un număr redus de indivizi putem spune că un vot are un grad de influență semnificativ, acesta putând într-adevăr să facă diferența când vine vorba despre alegerea unui candidat sau altul, astfel influențând viețile tuturor celor care nu au votat cu acel candidat (power over others). Însă odată cu creșterea numărului de votanți fiecare vot își „pierde”, din *puterea de decizie*. Acesta încă face diferența, în sensul în care un vot în plus sau în minus pentru candidatul X afectează numărătoarea totală a voturilor pentru acel candidat, însă efectul este trivial, neavând repercursiuni importante, probabilitatea ca un vot în minus sau în plus pentru X să îi aducă sau nu victoria fiind extrem de mică. *Puterea de decizie* a unui vot poate fi exprimată prin următoarea formulă:

$$\frac{1}{n} = \text{puterea de decizie a votului}$$

în care n este numărul total al votanților iar 1 este votul individual.

Cu cât n este mai mare, cu atât *puterea de decizie* a votului scade. Pentru Arneson, dreptul ce conferă cuiva $1/n$ putere de a influența viața altcuiva, n fiind de obicei un număr de ordinul

milioanelor, face ca acel drept să fie imoral și să fie catalogat drept non-fundamental. O critică la acest mod de catalogare, folosind *puterea asupra celorlalți* drept criteriu de selecție o aduce Griffin ce afirmă că „toate drepturile conferă individului *putere asupra celorlalți* și că nu s-a oferit nici un motiv rezonabil pentru încadrarea drepturilor politice (right to a democratic say) în categoria celor non-fundamentale”¹¹, dar voi reveni la criticile aduse de Griffin în următoarele parte a lucrării.

După cum am menționat și mai devreme, pentru Arneson drepturile ce aduc unui individ putere asupra vieții altcuiva sunt văzute ca fiind acceptabile numai în cazul „în care duc la maximizarea drepturilor fundamentale”¹². Griffin și criticii lui Arneson văd această cerință atribuită drepturilor ca fiind una prea dură. În schimb, aceștia propun o alternativă mai slabă: „drepturile non-fundamentale trebuie să fie de așa natură încât să genereze o îndeplinire adecvată a drepturilor fundamentale”¹³.

Ca o încheiere, în viziunea instrumentalistă a lui Arneson, drepturile non-fundamentale sunt văzute drept instrumente al căror singur scop este acela de a asigura maximizarea drepturilor fundamentale. Până unde este acceptată dominanța pe care o poate aduce un drept non-fundamental asupra vieții cuiva este socotită în funcție de cât de mult ajută acel drept la protejarea unuia fundamental.

I.1.

Deși pe parcursul lucrării voi expune acest lucru o să rezum aici esența distincției dintre drepturile fundamentale și cele non-fundamentale pentru a da cititorului șansa de a se reorienta rapid în cazul în care delimitarea are momente în care este neclară. Drepturile fundamentale sunt scopul, sunt lucrul ce trebuie protejat și maximizat. Caracteristica esențială a acestor drepturi este aceea că nu aduc individului niciun grad de putere de a interfera cu viața altor indivizi. Dacă Alina are dreptul la liberă exprimare (drept fundamental) acest drept nu îi aduce nici un grad de control sau de influență asupra vieții lui Bogdan, un drept fundamental nu afectează viața altora. Prin contrast, drepturile non-fundamentale sunt acele drepturi ce i-ar permite Alinei să interfereze cu viața lui Bogdan. Drepturile fundamentale nu sunt scopuri, ele sunt doar mijloace, instrumente pentru protejarea și maximizarea drepturilor fundamentale.

II.

Justificarea drepturilor fundamentale decurge din faptul că acestea nu sunt un instrument pentru atingerea vreunui scop. Drepturile fundamentale sunt scopul în sine ce trebuie protejat, sunt „componente de bază ale justiției (basic components of justice)”¹⁴. Griffin împarte raționamentul lui Arneson în două argumente principale. Primul (P1): „Acțiunea de a vota este un exercițiu de putere exercitat de votant asupra vieții altor cetățeni.”¹⁵ Iar cel de al doilea (P2): „Nimeni nu are dreptul de a interfera cu viața cuiva fără consimțământul acelei persoane. Totuși, interferența în viața cuiva este îndreptățită dacă acest lucru duce la cea mai bună cale de a proteja drepturile fundamentale ale persoanei asupra căreia se intervine.”¹⁶

Acesta remarcă o problemă cu cele două argumente. Din moment ce votantul nu obține nici un consimțământ din partea cetățenilor pentru a vota iar votantul interferează în viața lor prin această acțiune, atunci „rezultă din P1 și P2 că unui individ îi este permis să voteze numai dacă acest lucru duce la protejarea drepturilor fundamentale”¹⁷. Totuși Griffin nu se atinge de pri-

mul argument (P1) alegând să îl atace pe cel de al doilea (P2). El consideră că P2 pune niște condiții prea dure și anume: interferența în viața cuiva, pentru a putea fi justificată, trebuie să ducă la protejarea și promovarea drepturilor fundamentale ale persoanei în cauză. Pentru a ilustra mai bine ideea din spatele P2, Griffin dă ca exemplu puterea pe care o exercită părinții asupra copiilor. Conform lui P2, „părinții sunt îndreptățiți să exercite putere asupra copiilor numai dacă acest lucru duce la cea mai bună protecție și creștere a copiilor.”¹⁸ Griffin deduce din P2 că părinții sunt îndreptățiți să intervină în viața copiilor lor numai dacă acest lucru este cea mai bună cale de creștere a copiilor. Acesta îl acuză pe Arneson de faptul că nu înțelege că relația copil-părinte nu poate fi judecată numai din punctul de vedere al consecințelor.

Atunci când încercăm să aplicăm P2 drepturilor fundamentale încep să apară confuzii. Griffin susține că un drept, fie el fundamental sau nu, implică un anumit grad de putere asupra celorlalți. Iar din moment ce drepturile (chiar și cele fundamentale) au această putere înseamnă că trebuie să se supună P2 care spune că orice drept ce permite cuiva să interfereze în viața altuia trebuie justificat prin promovarea și protejarea drepturilor fundamentale. De aici rezultă și confuzia. Drepturile fundamentale nu necesită justificare, acestea sunt un scop în sine, nu instrumente (they are not *means* to some other end), însă drepturile fundamentale conform lui Griffin pot aduce putere individului asupra vieții altcuiva fără consimțământul celorlalți (nu contează gradul de putere pe care îl aduc). Astfel drepturile fundamentale intră sub incidența argumentului instrumentalist, având putere de influență trebuie conform lui P2 să servească unui scop, scop care tot conform lui P2 este protejarea drepturilor fundamentale. Din acest raționament rezultă că drepturile fundamentale ajung să interfereze în viața indivizilor pentru a duce la protejarea drepturilor fundamentale, încălcând astfel criteriul de bază construit de Arneson pe baza căruia se face separația; drepturile fundamentale ale unui individ NU trebuie să aibă puterea de a influența viața altui individ. Astfel, spune Griffin, Arneson trebuie să ofere „un criteriu non-arbitrar pe baza căruia se face împărțirea drepturilor în fundamentale și non-fundamentale”¹⁹. După cum se poate observa, criteriul conform căruia drepturile fundamentale nu trebuie să aibă putere asupra celorlalți este greu de apărut. Mai mult, Griffin spune că este necesară o argumentare pentru care drepturile politice (right to a democratic say) „nu sunt componente de bază ale justiției (are not basic requirements of justice)”²⁰. Puterea asupra celorlalți (power over others) doar „presupune că drepturile politice nu sunt fundamentale, nu și demonstrează asta.”²¹.

Griffin vine cu o alternativă la viziunea pur instrumentalistă al lui Arneson, „justiția pur procedurală (pure procedural justice)”. O viziune pur procedurală a democrației spune că rezultatele politice ce rezultă într-o democrație sunt drepte deoarece acestea au fost generate de către proceduri democratice ce sunt intrinsec drepte. Astfel se face transferul de „dreptate” din-spre proceduri către rezultate. Acesta consideră că „dacă democrația se dovedește a fi o instanță pur procedurală (an instance of pure procedural justice) atunci am putea spune că democrația este intrinsec dreaptă”²². Arneson nu este de acord cu această alternativă susținând că „nu există așa ceva precum justiție pur procedurală” (Griffin, 2003, p. 117)²³. Face acest lucru folosind *teoria rezultatului cel mai bun* (best result theory), și anume „ce constituie proceduri juste depinde în întregime de diferitele seturi de proceduri prezente ce ar putea produce cele mai bune rezultate. [...] criteriile pentru a determina care rezultate sunt bune sau rele nu sunt criteriile fezabile pentru a determina dacă procedurile sunt intrinsec drepte sau nu, determinare ce se încearcă să se facă independent de rezultatele pe care le ar putea aduce acele proceduri”²⁴. Așadar, se poate observa clar cum Arneson respinge faptul că proceduri bune conduc

automat la rezultate bune, din moment ce pentru el nu există criterii prin care să poți judeca o procedură independent de rezultatele pe care aceasta le aduce.

Griffin își încheie prezentarea democrației ca fiind intrinsec dreaptă spunând că „procedurile politice fac mai mult decât să genereze rezultate. Acestea reprezintă un mod în care sunt tratați indivizii de către întreaga societate”²⁵. Acesta spune că putem judeca o procedură politică ca fiind intrinsec dreaptă atunci când regulile și modul de manifestare al acestora tratează indivizii în concordanță cu „cerințele justiției (requirements of justice)”²⁶.

O diferență crucială între modurile în care Griffin și Arneson văd democrația este următoarea: pe când la Arneson regula un om un vot (one-man-one-vot) este nedreaptă deoarece ajunge să încalce drepturile cetățenilor dând individului putere asupra celorlalți, la Griffin aceeași procedură face parte din egalitatea dintre oameni. Un om un vot este o condiție pentru ca democrația să fie dreaptă. Acesta mai spune că „negarea cuiva a unei părți egale de putere politică (un om un vot) [...] este o declarație publică a cetățeniei de rang inferior a acelei persoane”²⁷. Mai mult, „recunoașterea publică a acestui drept (un om un vot) are puterea de a educa individul cu privire la propriile interese și legătura dintre acestea și binele comun sau cerințele de bază ale justiției (requirements of justice)”²⁸. La Griffin oamenii se dezvoltă moral într-o democrație tocmai prin prisma faptului că au garantat dreptul de vot, pe când la Arneson, într-o democrație oamenii au posibilitatea de a se dezvolta moral, însă dreptul de vot nu este văzut ca o necesitate.

Griffin rezumă argumentul său intrinsec pentru democrație spunând că o „procedură politică este dreaptă atunci când tratează cetățenii în mod corespunzător. În societățile moderne procedurile politice exprimă poziția cetățenilor prin distribuția egală de putere politică.”²⁹. Din punct de vedere moral fiecare membru al societății este considerat egal iar procedura politică încearcă satisfacerea cererilor fiecărui individ. „Iar din moment ce fiecare membru este considerat egal, primește o parte egală de putere politică, iar procedura politică încearcă satisfacerea tuturor cererilor cetățenilor rezultă că democrația este intrinsec dreaptă.”³⁰

III.

Ultima parte a acestei lucrări conține o serie de caracteristici problematice ale argumentării instrumentaliste propuse de R. Arneson precum și o critică adusă sistemului de delimitare a drepturilor în fundamentale și non-fundamentale. Prin termenul fundamental mă refer la un element-cheie, indispensabil, ce constituie baza de dezvoltare a unei proceduri politice și care se definește ca fiind o entitate de sine stătătoare, independentă și nu un pod ce face legătura între două unități.

Arneson, prin abordarea celui mai bun rezultat (best result standard), și aici o să mă refer la exemplul de situație autocrație versus democrație, afirmă că, deși un regim precum autocrația ar putea duce la rezultate politice mai bune, democrația este de preferat deoarece aceasta le dă oamenilor șansa de a se dezvolta din punct de vedere moral³¹. Acest lucru, cetățeni dezvoltați din punct de vedere moral, spune el ar trebui să conteze mai mult decât faptul că dintr-un regim politic, spre exemplu unul autocratic, pot ieși legi mai bune. Prin urmare, o abordare pur instrumentalistă, ce judecă o situație după consecințele pe care le are ajunge să considere dezvoltarea simțului moral al oamenilor drept un lucru crucial, dezvoltare ce nu poate fi atât de ușor cuantificată. În plus, Arneson nu dă nici-o indicație despre cum arată această dezvoltare morală.

Întrebarea mea este următoarea: dacă democrația este de preferat deoarece duce la dezvoltarea simțului moralității, iar în momentul de față dreptul la vot este unul din pilierii de bază ai oricărei democrații, nu înseamnă că votul este un mod prin care cetățenii își pot exercita și dezvolta simțul moral? Mai mult, neîncluderea acestui drept în categoria celor fundamentale înseamnă eliminarea unei componente cruciale a democrației de astăzi.

Sunt de acord cu poziția lui Griffin³² referitoare la faptul că toate drepturile de orice fel implică un anumit grad de influență în viața celorlalți. Aceasta datorită faptului că nu consider că există drepturi care să se răsfângă numai asupra propriei persoane. Dreptul reglementează relațiile dintr-o societate, este o instituție cu caracter regulator. Astfel, un drept implică interacțiune socială, iar orice interacțiune socială implică un anumit transfer de putere de la A la B. Indiferent de cât de mic este gradul de transfer, A și B vor ieși influențate în urma interacțiunii sociale, deci „puterea asupra celorlalți (power over others)” se manifestă. Așa cum am prezentat în secțiunea a II-a a lucrării, Arneson folosește „puterea asupra celorlalți” drept criteriu ce separă drepturile în fundamentale și non-fundamentale. După cum am constatat anterior, conform principiului 2 (P2), cu acest criteriu drepturile fundamentale ajung să devină instrumente pentru protejarea drepturilor fundamentale, însă drepturile fundamentale nu sunt instrumente, ele nu trebuie să servească vreunui scop, ele sunt scopul. Această argumentare ar putea fi susținută dacă s-ar introduce un grad după care un drept trece din fundamental în non-fundamental, însă din moment ce Arneson nu trage o astfel de linie, acest lucru face ca întreg sistemul construit pe „puterea asupra celorlalți (power over others)” să se clatine. În eseul său din 1993 (*Democracy is not intrinsically just*), Arneson precizează că drepturile ce pot conferi unui individ puterea de a „constrânge alți indivizi de la luarea unor decizii”³³ sunt drepturi imorale, însă nu dezvoltă ideea. Încheie spunând că atunci când diferența dintre un drept ce influențează viața cuiva și un set de reguli cărui cuiva trebuie să i se supună este foarte mare, suntem îndreptățiți să considerăm acel drept ca fiind non-fundamental. Setul de reguli cărui cineva alege să i se supună ar putea fi reprezentat de clauzele unui contract, acestea îți influențează viața însă asta cu acordul tău, semnătura pe contract înseamnă că îți dai consimțământul.

După Arneson, un „drept moral fundamental este independent de aranjamentele sociale și politice, cultură sau opinia oamenilor.”³⁴ Însă, tot acesta spune că indivizi cu „diferite puncte de vedere asupra conținutului drepturilor morale individuale se pun de acord cu privire la conținutul drepturilor și ajung la concluzia că procedura politică ce ar trebui adoptată este aceea care aduce o maximizare a acestor drepturi.”³⁵ Nelămurirea mea este următoarea: sunt pentru Arneson drepturile independente de aranjamentele sociale, sau un construct social?

Concluzie

Lucrarea se contruiește pe firul discuției dintre Arneson și Griffin legată de separarea drepturilor în fundamentale și non-fundamentale. În lucrare am încercat să evidențiez câteva dintre neregularitățile modului de argumentare instrumentalist al lui Arneson, precum și faptul că sistemul de delimitare a drepturilor în fundamentale și non-fundamentale folosind criteriul *putere asupra celorlalți* (power over others) prezintă probleme atunci când este supus unui raționament instrumentalist.

Note

- ¹ Richard Arneson, „Democracy is not intrinsically just”, (1993): 1.
- ² Richard Arneson, „The Supposed Right to a Democratic Say”, *Malden-Oxford: Wiley-Blackwell*, 2009, 204.
- ³ Richard Arneson, „The Supposed Right to a Democratic Say”, *Malden-Oxford: Wiley-Blackwell*, 2009, 205.
- ⁴ Richard Arneson, „Democracy is not intrinsically just”, (1993): 1
- ⁵ Richard Arneson, „Defending the Purely Instrumental Conception of Democracy”, *journal of Political Philosophy*, no 11 (2003): 123.
- ⁶ Richard Arneson, „Defending the Purely Instrumental Conception of Democracy”, *journal of Political Philosophy*, no 11 (2003): 123.
- ⁷ Richard Arneson, „Democracy is not intrinsically just”, (1993).
- ⁸ Richard Arneson, „Defending the Purely Instrumental Conception of Democracy”, *journal of Political Philosophy*, no 11 (2003): 124.
- ⁹ Richard Arneson, „Defending the Purely Instrumental Conception of Democracy”, *journal of Political Philosophy*, no 11 (2003): 124.
- ¹⁰ Idem.
- ¹¹ Cristopher Griffin, „ Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 113.
- ¹² Richard Arneson, „Defending the Purely Instrumental Conception of Democracy”, *journal of Political Philosophy*, no 11 (2003): 127.
- ¹³ Cristopher Griffin, „ Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 115.
- ¹⁴ Cristopher Griffin, „ Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 111.
- ¹⁵ Cristopher Griffin, „ Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 112.
- ¹⁶ Idem.
- ¹⁷ Idem.
- ¹⁸ Idem.
- ¹⁹ Cristopher Griffin, „ Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 113.
- ²⁰ Idem.
- ²¹ Idem.
- ²² Cristopher Griffin, „ Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 116.
- ²³ Cristopher Griffin, „ Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 117.
- ²⁴ Idem.
- ²⁵ Cristopher Griffin, „ Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 118.
- ²⁶ Idem.
- ²⁷ Cristopher Griffin, „ Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 120.
- ²⁸ Cristopher Griffin, „ Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 119-120.
- ²⁹ Cristopher Griffin, „ Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 120.
- ³⁰ Idem.
- ³¹ Richard Arneson, „Defending the Purely Instrumental Conception of Democracy”, *journal of Political Philosophy*, no 11 (2003): 123.

³² Cristopher Griffin, „Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *Journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 118.

³³ Richard Arneson, „Democracy is not intrinsically just”, (1993): 47.

³⁴ Richard Arneson, „Defending the Purely Instrumental Conception of Democracy”, *Journal of Political Philosophy*, no 11 (2003): 123.

³⁵ Richard Arneson, „Defending the Purely Instrumental Conception of Democracy”, *Journal of Political Philosophy*, no 11 (2003): 124.

Bibliografie

Arneson, Richard. „Defending the Purely Instrumental Conception of Democracy”, *Journal of Political Philosophy*, no 11 (2003): 122-132;

Arneson, Richard. „Democracy is not intrinsically just”, (1993);

Christiano, Thomas, Christman, John (eds.). *Contemporary Debates in Political Philosophy*. Malden – Oxford: Wiley-Blackwell, 2009;

Griffin, Cristopher. „Democracy as a Non-Instrumentally Just Procedure”, *Journal of Political Philosophy* no. 11 (2003): 111-121.

